

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 516 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar departamenti rahbari
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liqin Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rne.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi	31
Abduvakil Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish.....	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abduvohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забикуллаевич	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rne va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	
Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich , PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich , kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich , katta o'qituvchi	

Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi, asisstent	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzal Alisherovna, PhD in economics, docent	
Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinovna, PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna, Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari.....	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri.....	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li, tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon, PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlantirish imkoniyatlari	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna, i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari.....	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li, dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalari faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich, dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich, magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni.....	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li, mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях.....	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна, PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи, ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish.....	217
Z. G. Allaberganov, kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish.....	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich, i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari.....	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna, kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna, kafedra dotsenti	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich, mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashtirish ko'rsatkichlari.....	242
Berdiyev Akram O'ktamovich, mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich, kafedra dotsenti	

O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya autsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinov , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktoranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	
Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муятдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузматович , кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович , кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Рузмат Отажанович , кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли , ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	
Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarini	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	

Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich, PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich, PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadlilikini oshirish yo'llari	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna, kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи, базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi, kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari	416
Eshquvlatov Aziz Baxtiyorovich, mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va	
Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich, falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для	
содействия устойчивому экономическому росту в	
Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна, аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmatov Farhodjon Kubayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov, mustaqil tadqiqotchi	
Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini	
kompleks baholash uslubiyoti	454
Axmedov Sayfullo Normatovich, t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni	
takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Daromadlarni qayta taqsimlashda "tashabbusli byudjet" tizimini qo'llashning	
zamonaviy modellari va ulardan samarali foydalanish yo'llari	464
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, dotsenti, iqtisodiyot fanlari nomzodi	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Uzbekistan	472
Tulkin Imomqulov, PhD Associate Professor	
O'zbekistonda elektron tijoratning rivojlanish bosqichlari	478
Karimova Shirin Zoxid qizi, tayanch doktorant	
O'zbekistonda kichik tadbirkorlik subyektlari faoliyati ijtimoiy-iqtisodiy	
rivojlanishining statistik tahlili	483
Saodat Toshaliyeva Toxirovna, PhD	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	490
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович, DSc; Одилова Дилноза Барнаевна, PhD	
Tijorat banklari kreditlari hajimining barqaror o'sishini ta'minlash	497
J. Y. Isakov, i.f.d., prof.	
The Securities Transactions of Commercial Banks	502
Iskandar Sulaymonov, assistant teacher	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining rivojlanishi va istiqboli	507
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi: nazariya, rivojlanish, taklif	511
Isroilov Bohodir Ibragimovich, i. f. d., professor; Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li, PhD	

SOLIQ MA'MURIYATCHILIGI: NAZARIYA, RIVOJLANISH, TAKLIF

Isroilov Bohodir Ibragimovich
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li
iqtisodiyot bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Soliq siyosatining ijrosi to'liq ta'minlanishi soliq ma'muriyatchiligini to'g'ri va samarali tashkil etish hamda ma'muriy bosimni pasaytirishga bog'liqdir. Shu bois soliq ma'muriyatchiligi rivojlanish tendensiyalari va ular o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq etish hamda baholash muhimdir. Maqola doirasida jamiyat hayotining barcha sohalarini raqamlashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar davrida soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish zaruriyati, ahamiyatiga baho berilgan hamda uni takomillashtirish yo'nalishlari asoslangan.

Kalit so'zlar: soliq ma'muriyatchiligi, davlat byudjeti, soliq siyosati, fiskal siyosat, islohotlar.

Abstract: The full implementation of the tax policy depends on the correct and efficient organization of the tax administration and the reduction of administrative pressure. Therefore, it is important to research and evaluate tax administration development trends and their specific features. In the framework of the article, the necessity and importance of improving the tax administration during the period of the reforms implemented for the digitalization of all spheres of society's life are evaluated and the directions for its improvement are based.

Key words: tax administration, state budget, tax policy, fiscal policy, reforms.

Аннотация: Полноценная реализация налоговой политики зависит от правильной и эффективной организации налогового администрирования и снижения административного давления. Поэтому важно исследовать и оценить тенденции развития налогового администрирования и их особенности. В рамках статьи оценена необходимость и важность совершенствования налогового администрирования в период проводимых реформ по цифровизации всех сфер жизни общества и обоснованы направления его совершенствования.

Ключевые слова: налоговое администрирование, государственный бюджет, налоговая политика, фискальная политика, реформы.

KIRISH

Kishilik jamiyati shakllanishi va ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi davlat unsurlarini shakllanishi hamda uni takomillashtirib borishni talab etadi. Davlat byudjetiga mablag'lar unidirishda soliq ma'muriyatchiligi o'ziga xos muhim o'rin egallaydi. Shu sababli klasssik olimlar, hukumdorlar ushbu masalaga doim alohida yondashgan. Xususan, Sohibqiron Amir Temur va temuriylar hukmronlik davrida soliq ma'muriyatchiligi davlat tomonidan qat'iy belgilangan tartib-tamoyillar xalq manfaatiga naqadar mos bo'lgan ^[1]. Amir Temur va temuriylar hukmronlik davridagi adolatli soliq siyosatning fuqarolar manfaatiga to'la mosligi xorijlik olim D. N. Logofet tomonidan "uning hokimiyatida fuqarolarga adolat bilan munosabatda bo'lishadi... Biz hozir zo'r berib intilayotgan daromad solig'i degan narsa uning hokimiyatida o'shandayoq mavjud edi", e'tirof etilgan ^[2].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Soliq ma'muriyatchiligi va uni rivojlanish masalalari bo'yicha klassik olimlar va xorijlik A. Smit, J. Keynes, T. Xobben, A. V. Andjaye, V. V. Rudenko hamda mahalliy olimlar J. Zaynalov, T. Malikov, N. Xaydarov, Q. Yahyoyev, Sh. Toshmatov, E. Gadoyev, A. Jurayevlar tomonidan tadqiqotlar olib borilgan. A. V. Andjaye, V. V. Rudenkolar tadqiqotlarida soliq ma'muriyatchiligi nazariyasiga subyektiv munosabat bildirganligini ko'rish mumkin. Shu sababli soliq ma'muriyatchiligi nazariyasiga bugungi kun nuqtayi nazaridan ham yondashuv va tahlil zarur hisoblanadi. Chunki soliq ma'muriyatchiligi davlat fiskal siyosati ijrosini ta'minlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mavzuga doir tadqiqotlarni olib borish va natijalarni asoslash maqsadida mantiqiy fikrlash, analiz, sintez, taqqoslash va guruhlash kabi usullardan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq ma'muriyatchiligi davlat byudjeti mablag'larini shakllantirishdan tashqari, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish omili ham hisoblanadi. Shu bois ushbu mavzu kishilik jamiyati rivojlanishi barcha formatsiyalarida dolzarb mavzu bo'lgan.

Davlat hukmronligi, insonning faollashuvchi prinsipi va bozorning o'z-o'zini tartibga solishi qonunlari tarafdori bo'lgan A. Smitning [3] fikricha, soliq ma'muriyatchiligida "tinchlik, me'yordagi soliqlar va boshqaruvdagi sabr-toqat asosiy omillar bo'lib, qolgan hamma narsalarni tabiiy jarayonning o'zi bajaradi", degan g'oyani ilgari suradi.

J. Keynes [4] o'z tadqiqotlari natijasi bo'yicha A. Smitga qarshi fikrni bildiradi va "bozor iqtisodiyoti davlat yordamisiz iqtisodiy tanazzulni (ishlab chiqarish tanazzuli, ishsizlik va shu kabilar) bartaraf etishga qodir emas", deb hisoblaydi. Soliq siyosati davlat iqtisodiy siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi. Shuning uchun ham iqtisodiyoti normal rivojlanayotgan barcha mamlakatlarda iqtisodiy munosabatlarni tartibga solishda soliqlardan foydalanishga katta e'tibor berilmoqda.

J. Keynes jamiyat taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omillarni quyidagi uch guruhga bo'lishni taklif etadi:

Birinchi guruhni boshlang'ich omillar hisoblanib, uning tarkibiga, ish kuchining erishilgan malaka darajasi va miqdori, mavjud uskunalar soni va sifati, ishlab chiqarish texnologiyasi, raqobat darajasi, iste'molchining didi va odatlari, turli darajadagi mehnatning og'irligi, nazorat va ishlab chiqarishni tashkil etishning ahamiyati, shuningdek, jamiyatning ijobiy tuzilishi kabi omillarni kiritadi. Ana shu omillar ta'siridan J. Keynes nazariyasi abstraktlashadi, u e'tiborni ikkita boshqa guruhga qaratadi.

Ikkinchi guruh mustaqil o'zgaruvchan xarakterga ega bo'lgan iste'molga moyillik, kapitalning eng ko'p samaradorligi va foiz normasi omillari hisoblanadi.

Uchinchi guruhga esa bandlik va milliy daromad hajmi omillar kiritilgan.

J. Keynes davlatning aralashuvi vazifasini mustaqil o'zgaruvchan omillarga, ular vositasida esa bandlik va milliy daromadga ta'sir ko'rsatishdan iborat, deb hisoblaydi. Bunda hal qiluvchi shart sifatida pul kredit va byudjet siyosati vositasida investitsiyalarni rag'batlantirish e'tirof etadi va "Iqtisodiy jarayon qatnashchilarining jamg'arishga bo'lgan qiziqishiga mo'ljallanayotgan daromad ta'sir qilishi sababli, ko'rsatib o'tilgan omillar faqat foiz normasiga emas, balki hukumatning soliq siyosatiga ham bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, "ishlab topilgan" va "ishlab topilmagan" fondlarga soliq solish stavkalarida keskin farqlar mavjud bo'lgan hollardagi daromad solig'i, kapital keltiradigan foydaga solinadigan soliq, meros solig'i va boshqa soliqlar foiz normasiga nisbatan muhim rol o'ynaydi. Buning ustiga soliq amaliyotidagi ro'y berishi mumki bo'lgan o'zgarishlar ko'lam foiz normasidagi o'zgarishlarga nisbatan ko'proq bo'lishi mumkin. Agar soliq siyosatidan ataylab daromadlarning adolatli taqsimlanishiga erishishga yordam beradigan omil sifatida foydalaniladigan bo'lsa, u holda bu siyosat albatta iste'molga moyillikni ko'paytirishga yanada kuchliroq ta'sir ko'rsatadi" [5].

Neokeynsianlik yo'nalishining namoyandalari bo'lgan P. Samuelson (AQSh), A. Xansen, R. Xarrod (Buyuk Britaniya), F. Noyrman (Germaniya) va boshqalar soliq solish tizimini o'zgartira borib, soliq siyosatini iqtisodiyotning siklik rivojlanishiga moslashtirishni taklif etdilar. Ular bu o'rinda daromad solig'iga alohida ahamiyat berdilar. Bu soliq iqtisodiyotning rivojlanishi sharoitida ortib boruvchi daromadlarning bir qismini olib qolib, aholi daromadlarining kamayishini chekladi, degan fikrni bildirishgan [6].

J. Keynsning izdoshlari fikricha, soliqning avtomat stabilizator sifatida amal qilishi davlatning soliq tadbirlari bilan, masalan, soliqlar miqdorini o'zgartirish, imtiyozlarni kengaytirish yoki qisqartirish bilan to'ldirilishi lozim deb izohlaydilar. Soliqlarning faoliyat ko'rsatish sohasi – iqtisodiyot, ya'ni bazisli munosabatlar sohasidir. Biron soliq tizimini tashkil etish uning tuzilishi ustqurma harakatining natijasidir, shuning uchun ham amaldagi soliq tizimining optimalligi uni tashkil etadigan va boshqaradigan davlat tuzilmalariga bog'liqdir, deb qaraydilar.

Davlatning muhim funksiyalarini soliq funksiyalari orqali qarab chiqish mumkin, chunki bu dialektik jihatdan o'zaro bog'langan ikki elementdir yoki ayni bitta medalning ikki tomonidir. Soliq davlatning o'z maqsadlari va vazifalarini bajarish uchun foydalanadigan moliyaviy manba hisoblanadi. Demak, soliqning mohiyat va vazifalari davlat faoliyati bilan bog'liqdir. K. Makkonell, S. Bryular fikricha ^[7], soliqlarga fiskal siyosat bo'lib, iqtisodiyotni barqarorlashtirish uchun hal etiladigan vazifalaridan kelib chiqib, ham rag'batlantiruvchi siyosat, ham to'sqinlik qiluvchi siyosat sifatida qarash mumkin, deb hisoblaydi. Fiskal siyosatning asosiy maqsadi – ishsizlik va inflyatsiyani tugatishdan iboratdir. Inqirozlar davrida kun tartibida iqtisodiyotni rag'batlantiruvchi fiskal siyosati to'g'risidagi masala paydo bo'ladi. Bu darda davlat harajatlarining ko'payishi, soliqlarning pasayishi, inflyatsiya o'sishi kabi holatlar sodir kuzatiladi. Fiskal siyosat, basharti iqtisodiyot oldida inflyatsiya ustidan nazorat qilish muammosi turadigan bo'lsa, hukumat byudjetining ijobiy qoldig'iga tayanishi lozim.

F. Menkov ^[8] "Moliya fanining asosiy negizlari" (1924-yil) nomli monografiyasida soliqqa tortishda 4 ta tamoyillarga tayanish zarur, deb e'tirof etadi. Muallif soliqlarni istisnosiz hamma to'lashi va soliq imtiyozlarisiz to'lash zarur hamda soliqning og'irligi ayrim kishilar o'rtasida bir tekisda yoki teng holatda taqsimlanishi kerak, deb hisoblaydi.

Fransuz iqtisodchisi J. Boden ^[9] fuqarolar noroziligi oldini olish maqsadida o'z asarlarida davlat daromadlarini davlat mulkini ishlatish va boj yig'imlari hisobidan shakllantirish, aholidan soliq yig'ish zaruriyatiga qarab joriy etilishi zarur, degan fikrni ilgari surgan.

J. Bodendan farqli ravishda ingliz faylasuf-iqtisodchisi T. Xobbess ^[10] davlat o'z daromadlarini shakllantirish uchun fuqarolarga soliq solish huquqiga ega, lekin soliqlarni belgilashda me'yor va barcha qatlamga to'g'ri taqsimlashga e'tibor qaratish zarur, degan g'oyani taklif qilgan.

XVII asrda Yevropa davlatlarining soliqlarga bo'lgan ehtiyoji moliyaviy tadqiqotlar va qarashlarni kuchaytirdi. Natijada moliya fanini rivojlantirdi va davlat moliyasini shakllantirish bo'yicha yangi g'oyalar paydo bo'ldi. Shunday muhim g'oyalardan biri ingliz faylasufi va iqtisodchisi T. Xobbess 1642-yilda soliqchilarning mutlaq huquqi haqida g'oyani ilgari surdi, biroq ayni paytda T. Xobbess soliqlarni belgilashda muvozanat va bir xillikni saqlash zarur, degan xulosa qiladi.

XVII asrning oxiriga kelib, Buyuk Fransiya inqilobining ta'siri ostida siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy hayotdagi o'zgarishlar bilan bog'liq ravishda Volter, J. J. Russo, F. Kene, O. Mirabo tomonidan moliya, falsafa, huquq va davlat sohasida yangi nazariyalar ilgari surildi. Ushbu olimlar tomonidan moliya fani yo'nalishida davlatning soliqlarga bo'lgan huquqini asoslaydigan ilmiy nazariyalarni va har bir davlatning davlat xarajatlarini moliyalashtirishni shakllantirishda ishtirok etish hajmi, ya'ni soliqqa tortishda tenglik masalasi asoslarini yaratildi. Misol uchun, Volter ^[11] "soliqni to'lash, mol-mulkining bir qismini uning qolgan qismini saqlab qolish uchun berish", degan fikrga keladi.

Ushbu davrda keng tarqalgan foyda, moddalar almashuvi va atom nazariyalari davlatning xususiy huquq nuqtayi nazaridan kelib chiqadi. Mazkur davrning klassiklari bo'lmish M. Voban ^[12] va Sh. Monteske ^[13] "soliqlar har bir fuqaro tomonidan shaxsiy va mulkiy daxlsizligini himoya qilish uchun davlatga to'lanadigan to'lov", deb hisoblaydi.

Soliqlarning siyosiy mohiyati to'g'risidagi XVIII asrdagi g'oyalar yetakchisi shotlandiya iqtisodchisi Adam Smit soliqlarni belgilashda yagonalik, ishonchlilik, to'lovning qulayligi va arzonligi tamoyillariga amal qilish zarur, degan fikrni bildiradi.

XIX asrda sotsializm g'oyalari moliya fanining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi (K. Marks, F. Lassalle). Bu ta'sir soliq nazariyasidagi ijtimoiy-siyosiy tendensiyalarning rivojlanishida aks etadi. K. Marks ^[14] soliqlarning davlatning o'z vazifalarini bajarishda alohida ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi va "Soliq – hukumatni oziqlantiruvchi ona ko'kragi. Soliq – mulk, oila, tartib va din yonidagi beshinchi xudo, degan fikrni ilgari surgan".

Rossiyalik olimlar I. T. Pososhkov, M. M. Speranskiy, N. I. Turgenev, M. F. Orlova, E. G. Osokina va boshqalar ^[15] XIX asrda davlat moliyasi va uning o'ziga xos xususiyatlarini o'rgangan. Ayniqsa, taniqli iqtisodchi va advokat A. A. Isayevning ^[16] "Soliq siyosati va soliq siyosati masalalari" mavzusidagi soliqqa oid nazariya va siyosat sohasida fundamental tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. A. A. Isayev tadqiqotlari natijasida "Soliq siyosatining adolat doktorinasi quyidagi ikki savolga javob berishi zarurligini qayd etadi:

- kim soliq to'lashi kerak?
- soliqlarni taqsimlashda muvofiqlikni qanday ta'minlash kerak?

Shu bilan tadqiqotchi "Davlatning eng katta vazifasi aholi farovonligini ta'minlash g'oyasini to'liq amalga oshiriladigan bunday tartibni yaratishdir. Davlat ushbu vazifani hal etishga yaqinroq bo'lsa, u barcha fuqarolarning farovonligini oshirishga, umumiy ma'naviy va axloqiy taraqqiyotga yordam beradi. Shuning uchun davlat o'zining asosiy g'oyasiga zid bo'lgan soliqqa tortishdan voz kechishi zarur", deb xulosa qiladi.

Qayd etish zarurki, soliq ma'muriyatchiligini iqtisodiy, huquqiy va siyosiy tahlilning istiqboli bu sohada ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Har qanday soliq tizimi va soliq nizolarini negizida:

- ijtimoiy ehtiyojlar uchun soliq to'lovchilarning daromadlarining bir qismini davlatga ajratish;
- siyosiy jihatdan, davlat qonunchilik ijrosini ta'minlashda kuch ishlatishga oid munosabatlar mujassamligi yotadi.

Ilmiy adabiyotlarda soliq munosabatlarini tartibga solish mexanizmlari shakllanish va rivojlanish davrlari uch bosqichga bo'linadi:

- birinchi bosqich qadimgi dunyo va o'rta asr davri bo'lib, ushbu davr o'zining rivojlanmaganligi va tasodifiy soliqlar joriy etilishi bilan xarakterlanadi;
- ikkinchi bosqich XVI–XVIII asrlar uchun xos bo'lib, ushbu davrda yangi soliqlar turi ko'payish xususiyatga egaligi kuzatiladi;
- uchinchi bosqich XIX asrdan boshlanib, uning o'ziga xos xususiyati soliqlar turini kamayishi va soliq ma'muriyatchiligining takomillashib borishi bilan xarakterlanadi ^[17].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahillar soliq munosabatlarini shakllanish jarayonlari ikki bosqichdan iborat bo'lishini ko'rsatmoqda.

Birinchi bosqich soliq tizimini shakllantirishni o'z ichiga oladi va bunda davlat qonunchilik darajasida ma'lum bir soliq tizimini o'rnatadi.

Ikkinchi bosqichda esa soliq munosabatlari subyektlarining soliqqa oid munosabatlarini tartibga solish tizimini yaratish maqsadida soliq ma'muriyatchiligi mexanizmlari shakllantiriladi.

Tadqiqotlar natijalariga asosanib soliq munosabatlarini huquqiy jihatdan tartibga solish mexanizmlarini yaratish va uni takomillashtirib borish soliq qonunchiligida muhim ahamiyatga ega bo'lishi bilan birga, jamiyatdagi iqtisodiy-ijtimoiy va siyosiy barqarorlikni ta'minlash uchun xizmat qiladi, deb xulosa qilish mumkin.

Davlat soliq siyosati va tizimining oqilona shakllanishi mamlakatda tadbirkorlikni rivojlantirish hamda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlaydi. Soliq munosabatlarini tartibga solish tizimi va soliq to'lovchilarning huquqiy madaniyatini oshirishda muayyan muammolarning mavjudligi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi dasturlarini moliyalashtirishning barqaror manbalarini ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu sababli mamlakatimizda soliq siyosatini optimallashtirishning asosiy yo'nalishlari:

- soliqqa oid huquqiy munosabatlar va ular rivojlanish tendensiyalari istiqbolli yo'nalishlarini ishlab chiqish;
- soliq solishning dolzarb muammolarini tadqiq etish va byudjetga soliq tushumlarini prognozlashtirish faoliyatini takomillashtirish;
- soliq nizolarini sudgacha hal etish imkoniyatlaridan samarali foydalanish tizimini yaratish;
- soliq to'lovchilar huquqiy madaniyatini oshirish evaziga ularni soliqlarni to'lash majburiyati va burchlarini ixtiyoriy bajarishini ta'minlash ishlarini takomillashtirishga qaratilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li. Theoretical and legal issues of tax relations regulation. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation, ISSN:1475-7192. Paper Id: IJPR, February 2020, Volume 24, Issue DOI:10.37200/IJPR/V24I4/PR201427.
2. Логофет Д. И. Бухоро тоғлари ва текисликларида “Сомон йўли”. – Т.: Камалак, 1992. – 72–73-б.
3. Смит А. “Исследования о природе и причинах богатства народов”. Т-2. – М., 1935. – 588–589-б.
4. Кейнс Д. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. – 449-с.
5. Анджаев А. В. Развитие государственно-правовых основ налогообложения в Российской империи. // Дис.кан. юрид.наук. – СПб, 2004. – 29 с.
6. Самуэльсон П. Чистая теория общественных расходов //Вехи экономической мысли. Том 4. Экономика благосостояния и общественный выбор. Под общ. ред. А. П. Заостровцева. – СПб: Экономическая школа, 2004.
7. Макконель К., Брю С. Экономикс. – М., 1972. – 249 с.
8. Menkov F. Moliya fanining asosiy negizlari. Monografiya. – M., 1924.
9. Boden, J. Methodus ad facilem historiarum cognitionem. 1566, <https://www.livelib.ru/author/346476-zhan-boden>.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

